

Universiteit Utrecht

Masterthesis: Jeugdstudies

Faculteit Sociale Wetenschappen

**Biculturele jongeren en probleemgedrag: de mediërende
werking van gerichtheid op twee culturen en ervaren
discriminatie**

Naam: Lianne van Gothem

Studentnummer: 4300009

Begeleider: dr. G.W.J.M. Stevens

Datum: 17-06-2015

Aantal woorden: 5841

Abstract

Doel: Het doel van dit onderzoek was om inzicht te krijgen in de relatie tussen biculturaliteit en de ontwikkeling van jongeren in Nederland. Er werd onderzocht in hoeverre biculturele jongeren meer of minder probleemgedrag vertoonden dan hun monoculturele Nederlandse leeftijdgenoten of hun monoculturele leeftijdgenoten met een migrantenachtergrond. Daarnaast werd er gekeken naar de verklarende rol van het ervaren van discriminatie en de gerichtheid op de minder- en meerderheidscultuur in de mogelijke relatie tussen biculturaliteit en probleemgedrag. **Methoden:** Data uit het EPOS onderzoek zijn gebruikt. De onderzoeksgroep bestond uit de monoculturele minderheid, de monoculturele meerderheid en biculturele jongeren. Probleemgedrag werd gemeten aan de hand van de Youth Self-Report. **Resultaten:** Er werden geen verschillen gevonden op zowel internaliserend als externaliserend probleemgedrag tussen biculturele jongeren en de monoculturele meerder- en minderheid. De mediatie-effecten van het ervaren van discriminatie en de gerichtheid op de minder- en meerderheidscultuur konden daarmee niet verder getoetst worden. Verder bleek er ook geen verschil te zijn wat betreft het ervaren van discriminatie tussen biculturelen en de meerder- en minderheid. De meerderheid was wel meer gericht op de meerderheidscultuur dan biculturele jongeren en de minderheid meer op de minderheidscultuur dan de biculturele jongeren. **Conclusie:** Kinderen van etnische gemengde huwelijken in Nederland hebben niet meer of minder risico op probleemgedrag. Om processen achter biculturaliteit, zoals de 'mate van flexibiliteit', beter te begrijpen is onderzoek noodzakelijk waarin specifieke kenmerken en vaardigheden van een bicultureel persoon centraal staan.

Key words: *Biculturalism, internalizing, externalizing, problem behavior, perceived discrimination, cultural orientation*

Introductie

De Nederlandse samenleving kent een grote diversiteit aan burgers met verschillende etnische en culturele achtergronden. Cijfers van het CBS (2014) laten zien dat de grootste allochtone groeperingen in Nederland afkomstig zijn uit Turkije, Marokko, Suriname en de Nederlandse Antillen. Volgens het CBS is een allochtoon een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. In deze definitie wordt geen aandacht geschonken aan het onderscheid tussen personen van wie *beide ouders* in het buitenland zijn geboren en personen van wie *één ouder* in het buitenland is geboren en *één ouder* in Nederland.

Expliciete aandacht voor deze groep ‘biculturelen’, dat wil zeggen personen van wie één ouder in Nederland is geboren en de ander in het buitenland, is echter wel relevant. Cijfers van het CBS (2014) laten zien dat gemengde huwelijken tussen autochtone Nederlanders en Nederlanders met een Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse of Surinaamse achtergrond al jaren lang voorkomen. Met enige variatie trouwt vanaf 2006 ongeveer 25% (3530 van de 13680 gehuwde niet-westerse allochtonen) van de niet-westerse allochtone bevolking met een autochtone partner. Opvallend is dat nergens expliciete cijfers te vinden zijn van het aantal kinderen dat geboren wordt uit een dergelijk gemengd huwelijk, laat staan van het aantal kinderen dat geboren wordt in een biculturele situatie waarbij de ouders niet getrouwd zijn. Deze kinderen worden gezien als allochtoon en niet als bicultureel. Nederlands onderzoek naar deze specifieke groep kinderen en adolescenten ontbreekt dan ook in zijn geheel. Zeker in de Nederlandse context is het nagenoeg onbekend of deze kinderen geconfronteerd worden met risico’s of juist met beschermende factoren wanneer het gaat om hun ontwikkeling als gevolg van hun biculturele positie.

Om dit vraagstuk te exploreren staat in dit onderzoek de volgende hoofdvraag centraal: ‘In hoeverre vertonen biculturele jongeren in Nederland meer of minder probleemgedrag dan hun monoculturele leeftijdsgenoten met een Nederlandse dan wel migranten achtergrond?’ Hierbij wordt met een bicultureel dus een persoon bedoeld die in een biculturele situatie is geboren. Eén van de ouders heeft een Nederlandse achtergrond en één van de ouders (in dit onderzoek) een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond. Ook wordt er in dit onderzoek aandacht besteed aan twee factoren die de relatie tussen biculturalisme en probleemgedrag mogelijk kunnen verklaren (mediatoren), namelijk de gerichtheid op de minder- en meerderheidscultuur en het ervaren van discriminatie. Een tweede onderzoeksvraag luidt dan ook als volgt: ‘In hoeverre worden verschillen in probleemgedrag tussen biculturele jongeren en leeftijdsgenoten met een monoculturele Nederlandse dan wel migranten achtergrond, verklaard door de gerichtheid op de minder- en meerderheidscultuur en het ervaren van discriminatie?’.

Het algemene idee bestaat dat migratie risico voor internaliserend en externaliserend probleemgedrag met zich meebrengt (Stevens, Pels, Vollebergh & Crijnen, 2005). Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat jongeren uit minderheidsgroepen in Nederland (Surinaams, Turks, Marokkaans, Antilliaans) meer of eerder probleemgedrag vertonen dan jongeren uit de meerderheid. Jennissen (2009) vond bijvoorbeeld dat jongeren met een Marokkaanse of Antilliaanse achtergrond eerder grensoverschrijdend of crimineel gedrag vertonen dan jongeren met een Nederlandse achtergrond. Stevens, Pels, Bengi-Arslan, Verhulst en Vollebergh (2003) vonden dat Marokkaanse jongeren eerder externaliserende problemen vertoonden dan jongeren met een Nederlandse achtergrond. Stevens en Vollebergh (2008) vonden verder ook dat onder andere Turkse jongeren een groot risico op emotionele problemen hebben in vergelijking met jongeren met een Nederlandse achtergrond. Vooral de stress die migratie met zich meebrengt, bijvoorbeeld door ruzies en spanningen binnen de familie door en rondom migratie of de reactie van personen uit het gastland na migratie, draagt bij aan de verhoogde kans op externaliserend en internaliserend probleemgedrag (Stevens et. al. 2005). Biculturele jongeren zijn echter niet hetzelfde als deze jongeren uit minderheidsgroepen, al worden ze wel vaak gezien als allochtoon. Zij nemen echter een soort tussenpositie in tussen jongeren uit minderheidsgroepen en jongeren uit de meerderheid. Een aantal theoretische ideeën laat zien dat deze tussenpositie verschillende gevolgen kan hebben voor de ontwikkeling van een bicultureel persoon.

LaFromboise, Coleman en Gerton (1993) waren de eerste auteurs die opperden dat biculturalisme een positief fenomeen zou kunnen zijn. Volgens hen kunnen biculturele personen een specifieke, complexe *set of skills* ontwikkelen die ervoor zorgen dat ze succesvol zijn op fysiek en psychologisch gebied. Zo leren ze verschillende rollen te hanteren in verschillende sociale situaties met mensen afkomstig uit verschillende culturele achtergronden, hebben ze veel kennis over normen en waarden van deze twee culturele groeperingen, hebben ze vaak positieve houdingen tegenover de twee culturen, leren ze goede communicatieve vaardigheden door het contact met personen uit verschillende culturen en voelen ze zich sterker door het hebben van twee (sterke) sociale netwerken. Figueiredo (2014) sluit zich hierbij aan, en verwacht ook positieve gevolgen voor de mentale gezondheid van kinderen uit een biculturele situatie, omdat zij kunnen functioneren in twee culturele contexten met verschillende normen en waarden. Anders dan jongeren uit minderheidsgroepen worden biculturele jongeren geboren in een situatie waarin hun ouders beide een andere etnische achtergrond hebben, waarvan één die van de meerderheid.

Anderson (1999) stelde dat biculturele kinderen hybride identiteiten ontwikkelen en bepaalde aspecten van beide culturen leren te onderdrukken terwijl andere aspecten van beide culturen juist worden benadrukt. Dit zou zowel voor kansen als uitdagingen kunnen zorgen. Het opgroeien in een situatie waar culturele spanningen zijn, waarbij het één moet worden benadrukt en het ander moet worden onderdrukt, zou er enerzijds voor kunnen zorgen dat deze kinderen zich heel bewust worden van hun situatie en zich cognitief sterk kunnen ontwikkelen. Daarbij kunnen ze bijvoorbeeld de

verschillende culturele normen en waarden beter beoordelen dan een monocultureel persoon, omdat ze vergelijkingsmateriaal en een sterk bewustzijn hebben. In overeenstemming met dit idee stelden Tadmor en Tetlock (2006) dat de complexe cognitieve ervaringen van deze biculturele personen kunnen leiden tot meer flexibiliteit, goede communicatieve vaardigheden en een acceptatie van onzekerheid. Hierdoor kunnen deze personen beter functioneren in complexe en onzekere situaties. Edwards en Pedrotti (2004) hebben de positieve benadering van biculturalisme uitgebreid met het idee in therapie van biculturelen meer aandacht te geven aan de krachten van hun positie en hun achtergrond. Zij pleitten voor meer aandacht voor de biculturele achtergrond van een persoon als internaliserende en externaliserende problemen aan het licht zijn gekomen.

Anderzijds zou het opgroeien in een context van culturele spanningen kunnen leiden tot verwarring, waarbij de ontwikkeling tot een sterk, bewust persoon verandert in een ontwikkeling tot een verward, onzeker persoon (Anderson, 1999). Tadmor, Tetlock en Peng (2009) beargumenteerden ook dit negatieve gevolg van biculturalisme. Als een individu de complexiteit van zijn eigen cognities en culturele ervaringen niet goed kan begrijpen zou dit negatieve gevolgen kunnen hebben voor de psychologische gezondheid, en daarmee wellicht ook kunnen leiden tot externaliserend probleemgedrag.

Effecten van biculturalisme

Er is een klein aantal onderzoeken verricht naar 'biracials' of 'multiracials'. Shih en Sanchez (2005) schreven een review van de literatuur over het psychologisch functioneren van multiracials en biracials (personen van wie de ouders beide een andere etnische afkomst hebben), waarbij onder andere werd gekeken naar het zelfvertrouwen en depressieve symptomen van deze personen. Het hebben van te weinig of geen zelfvertrouwen en depressie kunnen gezien worden als indicatoren van emotionele problemen of internaliserende problemen. Kwantitatieve studies lieten zien dat depressieve symptomen vaker voorkomen bij adolescenten met een biraciale identiteit dan bij adolescenten met een monoraciale identiteit van de meerderheid. Dezelfde biraciale adolescenten ervoeren echter minder depressieve symptomen dan hun monoraciale peers van de minderheid (Milan & Keiley, 2000; Cooney & Radina, 2000). Op gebied van zelfvertrouwen vonden Shih en Sanchez (2005) inconsistente resultaten. Waar sommige onderzoeken naar voren brachten dat multiracials en biracials minder zelfvertrouwen hadden dan monoracials van zowel de meerderheid als de minderheid (Milan & Keiley, 2000; Field, 1996), werd in andere onderzoeken gevonden dat multiracials en biracials juist meer zelfvertrouwen hadden dan hun beide monoraciale peers (Sanchez & Shih, 2004 aangehaald in Shih & Sanchez 2005; Stephan & Stephan, 1989; Cauce et. al., 1992). Cooney en Radina (2000) hebben ook gekeken naar het verschil tussen multiracials en monoracials op gebied van externaliserende problemen (delinquentie en middelengebruik). Zij vonden hierbij geen opvallende verschillen tussen deze twee groepen, wat hen deed concluderen dat de twee groepen meer op elkaar lijken qua probleemgedrag dan dat eerder onderzoek liet blijken. Ze halen namelijk wel literatuur

(Field, 1996) aan waaruit bleek dat multiracials soms hoger scoorden op externaliserend probleemgedrag dan hun monoraciale leeftijdgenoten.

Deze studies laten dus bewijs zien voor zowel de positieve als negatieve gevolgen van een biraciale of multiraciale identiteit op probleemgedrag. In vergelijking met minderheden zouden personen met een biraciale of multiraciale identiteit minder problemen kunnen ervaren, maar in vergelijking met de meerderheid meer problemen. Opvallend is echter, dat het beschikbare onderzoek allemaal in de VS is uitgevoerd, terwijl onderzoek in Nederland of Europa geheel ontbreekt. Daarnaast blijft de vraag hoe de gevonden negatieve en positieve relaties verklaard kunnen worden. Hier zouden het ervaren van discriminatie en de gerichtheid op twee culturen een rol kunnen spelen. In deze studie wordt daarom eveneens expliciet aandacht besteed aan de rol van de gerichtheid op beide culturen en het ervaren van discriminatie als mediators in de relatie tussen biculturaliteit en probleemgedrag. Daarbij worden biculturele jongeren telkens gezien als jongeren die een tussenpositie innemen tussen jongeren uit de monoculturele minderheden en de monoculturele meerderheid.

Gerichtheid op twee culturen en ervaren discriminatie

De positieve benadering van het concept biculturalisme veronderstelt een gerichtheid van een bicultureel persoon op twee culturen, waardoor biculturelen goed kunnen functioneren in twee culturele contexten (LaFromboise et. al. 1993; Figueiredo, 2014). Het verschil tussen biculturele personen met personen uit de monoculturele minderheid zou kunnen liggen in de mate van gerichtheid op de meerderheidscultuur. De minderheid zou niet in dezelfde mate gericht op de meerderheidscultuur kunnen zijn, omdat ze geen ouders hebben die uit de meerderheidscultuur komt. Zij zijn niet geboren in een situatie waarin twee culturen aanwezig zijn. De mate van gerichtheid van biculturele jongeren op de meerderheidscultuur zou er uiteindelijk voor kunnen zorgen dat biculturelen minder probleemgedrag vertonen dan hun monoculturele peers uit de minderheid. Dit zou ook te maken kunnen hebben met de migratie-factor die voor veel jongeren uit minderheden een rol spelen in probleemgedrag (Stevens et. al. 2005). Biculturele jongeren maken, in tegenstelling tot jongeren uit minderheden, niet of minder direct de migratie mee, doordat één van hun ouders al is geboren in de meerderheidscultuur waarin ze leven. Zij zouden dus in mindere mate dan hun leeftijdgenoten uit de minderheden gefocust kunnen zijn op de minderheidscultuur, omdat ze de migratie die de minderheidsgroep heeft meegemaakt niet direct hebben meegemaakt. Hierdoor zouden ze ook minder probleemgedrag kunnen vertonen dan hun leeftijdgenoten uit de minderheden.

Naast positieve effecten van biculturalisme door de gerichtheid op twee culturen, met meer gerichtheid op de meerderheidscultuur dan personen uit de minderheid, kan het ervaren van discriminatie ook een rol spelen. Kinderen die geboren zijn in een biculturele situatie, met één ouder met een Nederlandse achtergrond en de andere ouder met een etnisch andere achtergrond, ervaren misschien minder discriminatie dan kinderen uit een monoculturele minderheid situatie. Personen uit een monoculturele minderheid ervaren namelijk vaak discriminatie vanwege het feit dat ze deel uit

maken van een bepaalde etnische groep (Major & Sawyer, 2009). Biculturele personen hebben mogelijk het gevoel dat zij niet of maar gedeeltelijk tot die minderheidsgroep behoren. Dit kan ervoor zorgen dat biculturelen de groepsdiscriminatie gericht op één kant van hun culturele identiteit niet of in mindere mate ervaren, omdat ze zich niet compleet identificeren met die groep. In overeenstemming hiermee vond Lee (2005) dat de biculturele situatie een protectieve factor vormt voor het ervaren van discriminatie en dat het de jongeren weerbaar maakt tegen de negatieve effecten van het ervaren van discriminatie.

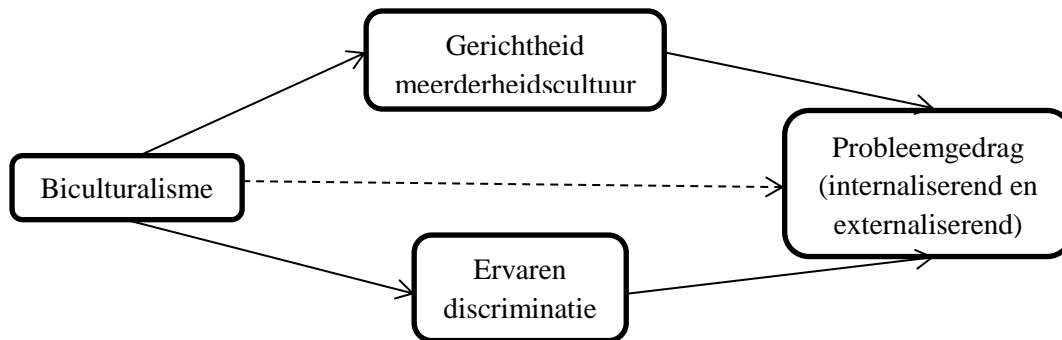
In vergelijking met personen uit de monoculturele meerderheid kan het echter zo zijn dat biculturelen meer discriminatie ervaren. Williams Fernandes (2011) liet bijvoorbeeld in een kwalitatieve studie zien dat *black and white* biraciale jongeren, in vergelijking met hun *white* leeftijdgenoten en hun *black* leeftijdgenoten, ook racistische of discriminerende ervaringen kunnen ervaren, bijvoorbeeld in het onderwijs, als gevolg van hun unieke *gray* situatie. Hierbij gaven de biraciale jongeren zelf aan dat ze volgens veel mensen niet compleet deel uit maakten van de meerderheid. Dit in combinatie met het feit dat biraciale of biculturele personen zich gedeeltelijk identificeerden met een minderheidscultuur, heeft er wellicht voor gezorgd dat ze alsnog discriminatie ervoeren.

In de literatuur is er ook een relatie te vinden tussen het ervaren van discriminatie en emotionele problemen (Pascoe & Smart Richman, 2009). Verkuyten (1998) liet zien dat culturele minderheden die discriminatie ervaren meer mentale problemen hebben dan minderheden die geen discriminatie ervaren. Een indicator voor mentale problemen was bijvoorbeeld een laag niveau van zelfvertrouwen. Verder haalt Verkuyten (1998) onderzoek aan dat het ervaren van discriminatie relateert aan meer depressieve symptomen (Rumbaut, 1995), stress en psychologisch conflict (Sanchez & Fernandez, 1993) angst en verdriet (Dion & Earn, 1975) en minder levenstevredenheid (Koomen & Fränkel, 1992). Meer recent onderzoek van Brody (2006) liet in de Verenigde Staten zien dat dit verband bestaat voor Afrikaanse Amerikanen, vooral op het gebied van depressieve symptomen door het ervaren van discriminatie. Er is ook een relatie te vinden tussen het ervaren van discriminatie en externaliserend probleemgedrag. Bijvoorbeeld Stevens, Vollebergh, Pels en Crijnen (2005) vonden deze relatie voor Marokkaanse immigrantenjongeren in Nederland. Grensoverschrijdend en agressief gedrag waren de belangrijkste indicatoren van dit probleemgedrag dat onder andere werd voorspeld door het ervaren van discriminatie.

Huidig onderzoek

Er is nog nooit empirisch onderzoek gedaan naar de situatie van biculturele kinderen in Nederland, waarbij gekeken is naar de rol van de gerichtheid op de meerder- en minderheidsculturen en het ervaren van discriminatie in het vertonen van probleemgedrag (internaliserend en externaliserend). Daarom worden deze relaties in dit onderzoek getoetst, waarbij het gaat om kinderen met een Turks-Nederlandse, Marokkaans-Nederlandse, Antilliaans-Nederlandse en Surinaams-

Nederlandse achtergrond. Op basis van de voorgaande beschreven relaties zijn er twee sets van hypothesen opgesteld, en zijn er dus ook twee modellen die in dit onderzoek worden getoetst. De tweedeling is gemaakt aan de hand van de groepen waar biculturelen mee worden vergeleken. Figuur 1 laat het eerste model zien (A) waarin biculturelen worden vergeleken met leeftijdgenoten uit de monoculturele minderheidscultuur (Turks, Marokkaans, Antilliaans, Surinaams). Figuur 2 laat het tweede model (B) zien waarin biculturelen worden vergeleken met leeftijdgenoten uit de monoculturele meerderheid (Nederlands).

Figuur 1: Model A: Biculturalisme en probleemgedrag, ervaren discriminatie en gerichtheid op twee culturelen als mediators. Dit model geldt voor biculturelen in vergelijking met de monoculturele minderheid.

Bij bovenstaand model horen de volgende hypothesen:

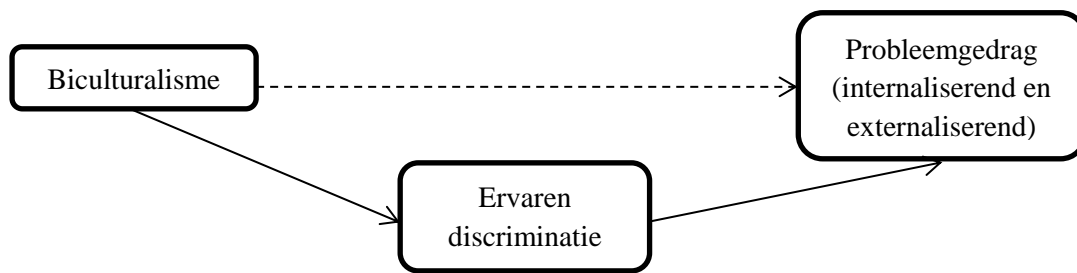
H1: Biculturele kinderen vertonen minder probleemgedrag dan hun monoculturele leeftijdgenoten uit de minderheidscultuur (Turks, Marokkaans, Antilliaans, Surinaams)

H2: Biculturele kinderen ervaren minder discriminatie dan hun monoculturele leeftijdgenoten uit de minderheidscultuur.

H3: Het ervaren van minder discriminatie leidt tot minder probleemgedrag.

H4: Biculturele kinderen zijn sterker gericht op de meerderheidscultuur dan hun monoculturele leeftijdgenoten uit de minderheid.

H5: Een sterkere gerichtheid op de meerderheidscultuur leidt tot minder probleemgedrag.

Figuur 2: Model B: Biculturalisme en probleemgedrag, ervaren discriminatie als mediator. Dit model geldt voor biculturelen in vergelijking met de monoculturele meerderheid (autochtoon NL).

Bij het tweede model dat getoetst zal worden horen onderstaande hypothesen:

H1: Biculturele kinderen vertonen meer probleemgedrag dan hun monoculturele leeftijdgenoten uit de meerderheidscultuur (NL).

H2: Biculturele kinderen ervaren meer discriminatie dan hun monoculturele leeftijdgenoten uit de meerderheidscultuur (NL).

H3: Het ervaren van meer discriminatie leidt tot meer probleemgedrag.

Methoden

Onderzoeksgroep

Dit onderzoek heeft gebruik gemaakt van de data uit het Emotionele Problemen Onder Scholieren (EPOS) onderzoek. De online vragenlijst is tussen oktober 2009 en april 2010 afgenomen onder middelbare scholieren van zestien reguliere middelbare scholen in grote steden in Nederland. De gemiddelde leeftijd van de scholieren was 14,6 jaar. Aan de hand van vragen over het geboorteland van de ouders van de respondent en de respondent zelf, is de etniciteit vastgesteld. In totaal deden er 2656 adolescenten mee aan dit onderzoek. Onder deze adolescenten zijn er vijf verschillende etnische groepen gevonden in de steekproef: Antilliaans (5%), Marokkaans (33,6%), Turks (35,5%), Surinaams (13,5%) en Nederlands (12,5%). Verder waren jongens (45,5%) en meisjes (54,5%) ongeveer gelijk vertegenwoordigd in deze steekproef.

Bovenstaande verdeling van de etnische groepen in de steekproef heeft adolescenten van wie tenminste één ouder een niet-Nederlandse afkomst heeft ook geschaard onder de etnische (minderheids) groepering (Centraal Bureau voor Statistiek, 1999). Voor dit onderzoek zijn er drie groepen gemaakt, in plaats van de vijf etniciteitsgroepen. Dit is gedaan door middel van het hercoderen van de gegevens van het geboorteland van de moeder en het geboorteland van de vader. Respondenten uit de vier minderheidsgroepen horen nu allemaal bij de ‘monoculturele minderheid’, en dit zijn er 2011 (937 jongens, 1074 meisjes). De monoculturele meerderheid (de autochtone groep) bestaat uit 415 respondenten (164 jongens, 251 meisjes). De groep biculturele jongeren bestaat uit 230

respondenten in totaal, waarvan 108 jongens en 122 meisjes. In tabel 1 zijn de beschrijvende statistieken van de onderzoeksgroep te zien, waarbij alleen voor de biculturele groep gespecificeerd is welke etnische achtergrond ze hebben.

Tabel 1. Beschrijvende statistieken

	N	%
Geslacht		
Jongen	1209	45,5
Meisje	1447	54,5
Biculturaliteit		
Monoculturele meerderheid	415	15,6
Biculturele jongeren	230	8,7
<i>Surinaam-Nederlands</i>	58	
<i>Antilliaans-Nederlands</i>	9	
<i>Turks-Nederlands</i>	102	
<i>Marokkaan-Nederlands</i>	54	
<i>Anders</i>	7	
Monoculturele minderheid	2011	75,7

Meetinstrumenten

Het probleemgedrag (internaliserend en externaliserend) is gemeten met de Youth Self-report (YSR) (Achenbach, Dumenci, & Rescorla, 2001). Hierbij gaat het om de somscore van items rondom teruggetrokkenheid, somatische klachten, angst en depressiviteit voor internaliserende problemen en items rondom regel overschrijdend gedrag en agressief gedrag voor externaliserende problemen (Achenbach, 2001; Stevens, Vollebergh, Pels & Crijnen, 2007). De betrouwbaarheid voor deze schalen is .85(internaliserend) en .83 (externaliserend). Voorbeelditems voor internaliserend probleemgedrag zijn ‘ik ben verdrietig/ongelukkig’ en ‘ik ben nerveus, zenuwachtig of gespannen’. Voorbeelditems voor externaliserend probleemgedrag zijn ‘ik vecht veel’ en ‘ik maak veel ruzie’. Respondenten konden antwoord geven aan de hand van drie categorieën: in hoeverre ze dit type gedrag of gevoelens nooit, soms of vaak lieten zien/ervoeren.

De gerichtheid op twee culturen is gemeten met de Nederlandse Psychologisch Acculturatie Schaal (Stevens, Pels, Vollebergh & Crijnen, 2004), gebaseerd op de Psychological Acculturation Scale van Tropp et. al (1999). Deze schaal meet de mate van emotionele betrokkenheid bij één of meerdere culturen. De betrouwbaarheid is .85. Twaalf items zijn uitgevraagd waarbij respondenten op een 5-punts likert schaal konden reageren, variërend van ‘1 = helemaal mee oneens’ tot ‘5= helemaal mee eens’. Voorbeelditems zijn ‘ik voel me op mijn gemak bij de (Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse) cultuur’ en ‘Nederlandse mensen begrijpen mij’. In totaal zijn twee variabelen gemaakt, één om de gerichtheid op de meerderheidscultuur te meten, en één variabele om de gerichtheid op de minderheidscultuur te meten, waarbij hogere scores wijzen op een sterkere gerichtheid op de desbetreffende groep.

Ervaren discriminatie is gemeten door respondenten te vragen in welke mate zij zich gediscrimineerd voelden, in zes verschillende situaties (op school, op straat, in winkels, door politie,

tijdens uitgaan en op het werk). De antwoord categorieën waren nooit, meestal niet, soms wel/ some niet, vaak wel en altijd (Stevens, Pels, Vollebergh & Crijnen, 2005). De somscore van deze situaties vormt de variabele ‘ervaren discriminatie’. De betrouwbaarheid van deze schaal is .83.

Analyses

Als eerste zijn er beschrijvende analyses gedaan die de precieze samenstelling van de populatie hebben laten zien. Daarna zijn met behulp van one-way ANOVA's relaties tussen biculturaliteit, probleemgedrag, ervaren discriminatie en gerichtheid op twee culturen bekeken. Hierna zijn de correlaties tussen alle relevante variabelen opgevraagd. Met behulp van lineaire regressies met controle voor leeftijd, sekse, opleidingsniveau van de ouders en etniciteit, is vervolgens het hoofdeffect van biculturaliteit en probleemgedrag getoetst. Aan de hand van de stappen van Baron en Kenny (1986, aangehaald in Field 2013) zouden hierna de eventuele mediatie-effecten van ervaren discriminatie en gerichtheid op twee culturen worden getoetst met behulp van lineaire regressies. Hiervoor zouden eerst de relaties tussen biculturaliteit en ervaren discriminatie en gerichtheid op de meerder- en minderheidscultuur significant moeten zijn. Hierna zou het verband tussen ervaren discriminatie en probleemgedrag en gerichtheid op de meerder- en minderheidscultuur en probleemgedrag onderzocht worden met behulp van regressies. Het verschil in significantie en effectgrootte na toevoeging van de mediators in de regressiemodellen moest duidelijk maken of er sprake was van volledige of partiële mediatie.

Resultaten

In tabel 2 zijn de gemiddelde scores op internaliserende problemen, externaliserende problemen, ervaren discriminatie en gerichtheid op twee culturen per groep te zien. Hierbij is nog niet gecontroleerd voor de etnische achtergrond van de jongeren, de leeftijd en sekse van de jongere en het opleidingsniveau van de ouders. De resultaten van de Bonferroni post hoc toetsen laten zien dat er geen significante verschillen tussen de biculturele jongeren en de monoculturele minder- en meerderheid waren wat betreft internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Dit is niet in lijn met de verwachtingen van dit onderzoek, en betekent dat de mogelijke mediatie-effecten van ervaren discriminatie en gerichtheid op twee culturen niet verder getoetst konden worden. De monoculturele meerderheid verschilde wel van de monoculturele minderheid wanneer het ging om probleemgedrag, waarbij de monoculturele meerderheid gemiddeld gezien zowel op internaliserende als externaliserende problemen hoger scoorde dan de monoculturele minderheid.

Zonder toevoeging van controle variabelen verschilde de monoculturele minderheid significant van de meerderheid in de mate van ervaren discriminatie, waarbij jongeren uit de minderheid meer discriminatie ervoeren dan jongeren uit de meerderheid. Geen verschillen in het

ervaren van discriminatie werden er gevonden tussen biculturele jongeren en de twee monoculturele groepen. Voor de gerichtheid op de meerderheidscultuur was dit anders. Daar verschilde de meerderheid zowel significant van de minderheid als van de biculturele jongeren. De meerderheid was significant meer gericht op de meerderheidscultuur dan de twee andere groepen, $F(2, 2650) = 66.74$, $p < .05$. De monoculturele minderheid en de biculturele jongeren verschilden niet significant van elkaar op de gerichtheid op de meerderheidscultuur. Jongeren behorend tot de monoculturele minderheid waren ten slotte sterker gericht op de minderheidscultuur dan de biculturele jongeren, $F(2, 964) = 20.04$, $p < .05$.

Tabel 2. Gemiddelde scores per groep op vijf uitkomstmaten.

	Monoculturele minderheid	Monoculturele meerderheid	Biculturele jongeren	F	p
	M	M	M		
Internaliserende problemen	9.98 ^a	11.73 ^b	10.56 ^{ab}	7.67	.00
Externaliserende problemen	8.42 ^a	10.40 ^b	9.78 ^{ab}	13.16	.00
Ervaren discriminatie	15.60 ^a	14.66 ^b	15.18 ^{ab}	4.59	.01
Gerichtheid meerderheidscultuur	20.77 ^b	24.02 ^a	21.42 ^b	66.74	.00
Gerichtheid minderheidscultuur	26.21 ^a	-	24.45 ^b	20.04	.00

^{ab}= verschillende letters verwijzen naar significante verschillen tussen groepen na Bonferroni post hoc toetsen.

Correlaties

In tabel 3 is de correlatiematrix te zien, waaruit blijkt dat leeftijd negatief gecorreleerd was aan de gerichtheid op de meerderheidscultuur, maar positief gecorreleerd aan het ervaren van discriminatie en externaliserende problemen. Dit betekent dat jongeren naarmate ze ouder werden minder gericht waren op de meerderheidscultuur, meer discriminatie ervoeren en meer externaliserende problemen hadden.

Verder is in de tabel te zien dat meisjes minder discriminatie ervoeren dan jongens, maar meer internaliserende problemen rapporteerden. Het opleidingsniveau van de vader was positief gerelateerd aan het opleidingsniveau van de moeder, wat betekent dat een jongere met een vader met een hoger opleidingsniveau ook vaak een moeder had met een hoger opleidingsniveau. Een hoger opleidingsniveau van de vader hing verder ook samen met een sterkere gerichtheid op de meerderheidscultuur en het ervaren van minder discriminatie. Het opleidingsniveau van de moeder hing negatief samen met de gerichtheid op de minderheidscultuur, maar positief met de gerichtheid op

de meerderheidscultuur. Hoe hoger het opleidingsniveau van de moeder, hoe minder dus de gerichtheid op de minderheidscultuur en hoe meer de gerichtheid op de meerderheidscultuur. Ook hing het opleidingsniveau van de moeder samen met internaliserende problemen. Hoe hoger het opleidingsniveau van de moeder, hoe lager de score op internaliserende problemen bij haar kind.

Gerichtheid op de minderheidscultuur was positief gerelateerd aan gerichtheid op de meerderheidscultuur, dus een hoge score op gerichtheid op de minderheidscultuur was gerelateerd aan een hogere score op de meerderheidscultuur. Dit is opvallend, omdat het in verdere toetsing niet is gevonden. Gerichtheid op de minderheidscultuur was daarnaast negatief gecorreleerd aan internaliserende problemen en externaliserende problemen, wat betekent dat een hoge score op gerichtheid op de minderheidscultuur gerelateerd was aan een lagere score op internaliserende en externaliserende problemen. Een hoge score op gerichtheid op de meerderheidscultuur was gerelateerd aan een lage score op ervaren discriminatie. Ook hing een hoge score op de gerichtheid op de meerderheidscultuur samen met een lage score op internaliserende problemen en externaliserende problemen. Verder was het ervaren van discriminatie positief gerelateerd aan internaliserende en externaliserende problemen, wat betekent dat een hoge score op het ervaren van discriminatie gerelateerd was aan een hoge score op probleemgedrag. Deze resultaten wijzen erop dat er wel een relatie was tussen de mediators in dit onderzoek en de afhankelijke variabelen, wat in lijn is met de verwachtingen. Tot slot waren ook internaliserende en externaliserende problemen gerelateerd aan elkaar, waarbij een hoge score op internaliserende problemen gerelateerd is aan een hoge score op externaliserende problemen.

Tabel 3. Correlatiematrix

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9	N	M	SD
1. Leeftijd	-									3313	14.7	1.06
2. Sekse^a	-.022	-								3322	.54	.50
3. Opleidingsniveau vader^b	-.018	-.017	-							1542	.68	.47
4. Opleidingsniveau moeder^b	-.064**	-.022	.488**	-						1768	.62	.49
5. Gerichtheid minderheidscultuur	.017	-.035	.003	-.010**	-					2300	26.0	4.58
6. Gerichtheid meerderheidscultuur	-.085**	.011	.118**	.126**	.184**	-				3312	21.2	5.37
7. Ervaren discriminatie	.126**	-.054**	-.058*	.024	.015	-.193**	-			2626	15,45	5.45
8. Internaliserende problemen	-.024	.242**	-.021	-.052*	-.178**	-.078**	.093**	-		3296	10.37	8.5
9. Externaliserende problemen	.072**	-.026	-.037	-.005	-.102**	-.172**	.160**	.507**	-	3296	8.9	7.8

* Pearson correlatie significant bij $p < .05$, ** Pearson correlatie significant bij $p < .01$, ^a= jongens is referentiecategorie, ^b= lager opleidingsniveau is referentiecategorie (variabele gedichotomiseerd)

Biculturaliteit en probleemgedrag

Lineaire regressies met internaliserende problemen, externaliserende problemen, ervaren discriminatie en gerichtheid op twee culturen als uitkomstmaten (tabel 4) lieten vergelijkbare resultaten als de one way ANOVA's zien. Bij de lineaire regressies waren de variabelen sekse, leeftijd, etniciteit (met 5 categorieën) en het opleidingsniveau van de ouders meegenomen als controle variabelen. In overeenstemming met de one way ANOVA's lieten de lineaire regressies zien dat de twee mediatie-modellen niet verder getoetst konden worden omdat het effect tussen biculturaliteit en internaliserend en externaliserend probleemgedrag niet significant was. Ook was er na toevoeging van de controlevariabelen geen verschil tussen de drie groepen gevonden op het ervaren van discriminatie.

De meerderheid verschilde wel van de biculturele jongeren als het ging om gerichtheid op de meerderheidscultuur. De minderheid verschilde van de biculturele groep wat betreft de gerichtheid op de minderheidscultuur. De meerderheid was sterker gericht op de meerderheidscultuur terwijl de minderheid sterker gericht was op de minderheidscultuur dan biculturele jongeren. Dit komt overeen met de resultaten uit de one-way ANOVA. De monoculturele minderheid verschilde niet significant van de biculturele jongeren wat betreft de gerichtheid op de meerderheidscultuur, wat niet in lijn is met de verwachtingen van dit onderzoek. Verwacht werd dat biculturele jongeren meer gericht waren op de meerderheidscultuur dan jongeren uit de monoculturele minderheid, dit resultaat is echter niet gevonden. In de tabel staat verder aangegeven welke controlevariabelen een rol speelden in de uitkomstmaten.

Tabel 4. Lineaire regressies met probleemgedrag, ervaren discriminatie en gerichtheid twee culturen als afhankelijke variabelen

	Internaliserende problemen	Externaliserende problemen	Ervaren discriminatie	Gerichtheid meerderheidscultuur	Gerichtheid minderheidscultuur
Leeftijd	.01	.06*	.13**	-.09**	-.02
Sekse ¹	.28**	-.03	-.04	.00	-.03
Opleiding Moeder ²	-.05	-.05	.08*	.07*	.06
Opleiding Vader ²	-.02	-.05	-.05	.06	.03
Etniciteit (NL = ref)			.		
Turks	-.03	-.07	.03	-.11**	
Marokkaans	-.12**	-.07*	.34**	-.13**	
Antilliaans	-.01	.09**	.03	-.10*	
Surinaams	.03	.02	.02	-.11**	
Biculturaliteit (Bicultureel = ref)					
Monoculturele Meerderheid	.04	.04	-.14	.17**	-
Monoculturele Minderheid	-.06	-.03	-.03	-.00	.12**

** significant bij $p < .01$, * significant bij $p < .05$, ¹Jongens als referentiecategorie, ²Laag opleidingsniveau als referentiecategorie

Conclusie en discussie

In tegenstelling tot de verwachtingen, is uit dit onderzoek gebleken dat er geen relatie bestaat tussen biculturalisme en internaliserend en externaliserend probleemgedrag bij jongeren in Nederland. Biculturele jongeren - dat wil zeggen jongeren van wie een ouder in Nederland geboren is en de andere in Turkije, Marokko, Suriname of de Nederlandse Antillen - laten een vergelijkbaar niveau van probleemgedrag zien als jongeren behorende tot de monoculturele minderheid of jongeren behorende tot de monoculturele meerderheid. Ook bestaat er geen relatie tussen biculturalisme en het ervaren van discriminatie. Biculturele jongeren ervaren niet meer of minder discriminatie dan jongeren uit de monoculturele meerder- of minderheid. Wel zijn jongeren uit de monoculturele meerderheid meer gericht op de meerderheidscultuur dan biculturele jongeren en jongeren uit de monoculturele

minderheid meer gericht op de minderheidscultuur dan biculturele jongeren, terwijl biculturele jongeren niet sterker gericht waren op de meerderheidscultuur dan jongeren uit de monoculturele minderheid. Dit lijkt te laten zien dat biculturele jongeren een unieke positie innemen, omdat ze niet op dezelfde manier gericht zijn op de twee culturen als zowel de monoculturele meerderheid én minderheid. Ze zijn zelfs wellicht meer in het nadeel in vergelijking met zowel de minder- als de meerderheid. Uit de correlaties bleek dat zowel een hoge gerichtheid op de minderheidscultuur als een hoge gerichtheid op de meerderheidscultuur gerelateerd is aan minder internaliserende en externaliserende problemen. Biculturele jongeren hebben in vergelijking met de andere twee groepen helemaal geen hogere gerichtheid op een van de twee culturen, en dus zouden ze daar ook geen voordelen uit kunnen halen.

De verwachting was dat biculturele jongeren minder probleemgedrag zouden vertonen dan jongeren uit de monoculturele minderheid, maar meer dan de monoculturele meerderheid. Dit zou komen doordat ze meer discriminatie zouden ervaren dan de monoculturele meerderheid, maar minder dan de minderheid. Ook zouden biculturele jongeren zich meer op de meerderheidscultuur richten dan de monoculturele minderheid, en daardoor minder probleemgedrag vertonen. Een mogelijke verklaring voor het feit dat deze resultaten niet gevonden zijn kan zijn dat het niet vanzelfsprekend is dat personen uit monoculturele minderheden überhaupt meer probleemgedrag vertonen dan personen uit de meerderheidscultuur, of biculturele personen. Uit een aantal eerdere onderzoeken (Stevens et. al. 2003; Stevens et. al. 2005; Jennissen, 2009) is gebleken dat personen uit minderheidsgroepen, met een migranten-achtergrond, eerder probleemgedrag vertonen dan personen uit de meerderheidsgroepen. Dit is echter afhankelijk van bepaalde contexten. Zo laten Stevens en Vollebergh (2008) in een review zien dat het niet altijd zo is dat migranten jeugd een verhoogde kans op probleemgedrag hebben. In dit huidige onderzoek kwam naar voren dat, zonder controlevariabelen, de meerderheid juist meer probleemgedrag vertoonde dan de minderheid of biculturele jongeren. Dit sluit aan bij de bevindingen van Stevens en Vollebergh (2008) die laten zijn dat resultaten rondom probleemgedrag niet altijd consistent zijn.

Biculturele jongeren hebben dus niet per se meer of minder risico's op internaliserend en externaliserend probleemgedrag dan monoculturele jongeren uit de minder- of meerderheid. Een verklaring voor het niet vinden van het positieve effect van biculturalisme op probleemgedrag kan gevonden worden in de vergelijking van de context van het biculturalisme in Nederland, tegenover de context van het biculturalisme in de Verenigde Staten. De positieve ideeën over biculturalisme zoals bijvoorbeeld Anderson (1999) had, zijn gebaseerd op de context van de Verenigde Staten. Ook de empirische onderbouwing, zoals Shih & Sanchez (2005) geven, is gebaseerd op de context van de Verenigde Staten. Hierbij wordt er vaak gesproken over 'biracials' of de specifieke groepen als 'African-Americans' en 'Hispanics'. Deze biculturele context is wellicht helemaal niet vergelijkbaar met de Nederlandse biculturele context, waardoor de verwachte resultaten niet gevonden zijn. In Nederland gaat het om andere etnische groepen dan die in de VS, namelijk de Turks-, Marokkaans-,

Antilliaanse-, en Surinaamse- Nederlanders.

Het verschil tussen de biculturele context van Nederland en die van de Verenigde Staten heeft te maken met het verschil in immigratie-achtergrond. Eldering (1996, 1997) legt bijvoorbeeld uit dat de Verenigde Staten een traditioneel immigratieland is, waarbij de bevolking voor een heel groot deel migrant is. Nederland is pas sinds de Tweede Wereldoorlog een immigratieland, toen er immigranten uit de voormalige koloniën kwamen, gastarbeiders uit Turkije en Marokko nodig waren en asielzoekers en vluchtelingen naar Nederland kwamen. Dit verschil in immigratie geschiedenis heeft tot een andere ideologie rondom immigratie, multiculturalisme (en biculturalisme) geleid in beide landen en daarmee ook tot een verschil in positieve of negatieve lading aan het concept (of een variant van het concept). Met andere woorden, in de Verenigde Staten is biculturalisme een veel 'normaler' concept, dat al langer in de samenleving te vinden is. Het concept heeft nog weinig betekenis in Nederland, omdat hier veel meer aandacht wordt gegeven aan de term 'allochtoon'. Dit kan dus invloed hebben op de tussenpositie die biculturele jongeren in Nederland innemen waarin ze niet meer of minder probleemgedrag vertonen dan de andere twee groepen, niet meer of minder discriminatie ervaren, niet sterker gericht waren op de meerderheidscultuur dan jongeren uit de minderheid, maar wel minder op de minderheidscultuur dan jongeren uit de minderheid. Biculturele jongeren in Nederland hadden dus geen extra 'kracht' door een sterkere oriëntatie op de meerderheidscultuur en een vergelijkbaar niveau van oriëntatie op de minderheidscultuur. De positieve kanten van bicultureel zijn die in de Verenigde Staten misschien duidelijker naar voren komen omdat ze een aparte groep vormen, zijn in Nederland niet te vinden.

Daarnaast is 'biculturalisme' in dit onderzoek gebaseerd op het geboorteland van de ouders van kinderen, terwijl de positieve kenmerken en effecten van het concept vooral voortkomen vanuit de 'mate van flexibiliteit' van deze biculturele personen (LaFromboise et. al. 1993; Anderson, 1999). Deze mate van flexibiliteit is in dit onderzoek niet gemeten. Er is alleen gekeken naar het geboorteland van de ouders, waarbij is aangenomen dat een bicultureel persoon bepaalde unieke vaardigheden heeft die een lager risico op sociaal en emotioneel functioneren met zich meebrengen. Ook is er niet gekeken naar de invulling die ouders geven aan hun biculturele achtergrond en daarmee is het onduidelijk in hoeverre jongeren inderdaad een bijzondere mate van 'flexibiliteit' hebben. De manier van opvoeden door ouders van biculturele jongeren, en hun eigen mate van flexibiliteit, kan van grote invloed zijn op die van hun biculturele kinderen en het eventuele probleemgedrag.

Een beperking van dit onderzoek is de grootte van de drie groepen die met elkaar vergeleken werden. De data uit 2010 die beschikbaar was voor dit onderzoek bevatte niet meer dan 230 biculturele jongeren, die werden vergeleken met maar liefst 2011 jongeren uit de minderheid en 415 uit de monoculturele meerderheid. Deze ongelijkheid van de groepen is niet ideaal om de biculturele jongeren duidelijk naar voren te laten komen. Daarbij is er geen aandacht gegeven aan de diversiteit binnen deze drie groepen. Er is geen rekening gehouden met het verschil tussen Marokaans-Nederlandse biculturele jongeren en bijvoorbeeld Surinaams-Nederlandse biculturele jongeren. Ook

het feit dat ‘biculturaliteit’ slechts gebaseerd is op het geboorteland van de ouders is een beperking van dit onderzoek.

Toekomstig onderzoek zou de ‘mate van flexibiliteit’ expliciet moeten maken voor biculturele jongeren, waarbij bijvoorbeeld duidelijk moet worden onderscheiden wat de specifieke sociale en psychische vaardigheden of kenmerken zijn die biculturele jongeren zouden bezitten die een positieve invloed hebben op probleemgedrag. Het geboorteland van de kinderen en hun ouders zou het startpunt moeten zijn, waarna meer aandacht moet worden gegeven aan het concept en de unieke kenmerken van biculturaliteit. Dit zou ook gedaan kunnen worden in internationaal vergelijkend perspectief. Wellicht is de Nederlandse context van biculturalisme beter vergelijkbaar met landen in Europa (als Frankrijk, Duitsland) dan met die van de Verenigde Staten. De migratie-achtergrond van deze landen komt meer overeen dan met die van de Verenigde Staten. Op deze manier zouden positieve effecten van biculturalisme wel aan het licht kunnen komen in vergelijking met de monoculturele meerder- en minderheid.

Referenties

- Achenbach, T. M. (1991). *Manual for the youth self-report and 1991 profile*. Burlington, VT: Department of Psychiatry, University of Vermont
- Achenbach, T. M., Dumenci, L., & Rescorla, L. A. (2001). Ratings of relations between DSM-IV diagnostic categories and items of the CBCL/6-18, TRF, and YSR. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 69*, 699-702.
- Anderson, M. (1999). Children in-between: constructing identities in the bicultural family. *The Journal of the Royal Anthropological Institute, 5*(1), 13-26.
- Berry, J. W. (1999). Intercultural relations in plural societies. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne, 40*, 12-21. DOI:10.1037/h0086823
- Berry, J. W., & Sabatier, C. (2010). Acculturation, discrimination, and adaptation among second generation immigrant youth in Montreal and Paris. *International Journal of Intercultural Relations, 34*, 191-207.
- Brody, G.H., Chen, Y., McBride-Murry, V., Simons, R. L., Ge, X., Gibbons, F. X., Gerrard, M. & Cutrona, C. E.(2006). Perceived discrimination and the adjustment of african American youths: A five-year longitudinal analysis with contextual moderation effects. *Child Development, 77*(5), 1170-1189.
- CBS (17 juni 2014). Huwenden; partnerkeuze van allochtonen naar herkomst. Verkregen op 20 maart 2015 via <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=71888ned&D1=a&D2=a&D3=0-1,1&D4=0&D5=5-12&HDR=T,G3,G1&STB=G2,G4&VW=T>
- Choi, Y., Harachi, T. W., Gillmore, M. R. & Catalano, R. F. (2006). Are Multiracial Adolescents at Greater Risk? Comparisons of Rates, Patterns, and Correlates of Substance Use and Violence Between Monoracial and Multiracial Adolescents. *American Journal of Orthopsychiatry, 76*(1), 86-97. DOI: 10.1037/0002-9432.76.1.86
- Coleman, V.H. & Carter, M. M. (2007). Biracial Self-Identification: Impact on Trait Anxiety, Social Anxiety, and Depression. *Identity: An International Journal of Theory and Research, 7*(2), 103-114, DOI: 10.1080/15283480701326018

- Cooney, T. M. & Radina, M. E. (2000). Adjustment Problems in Adolescence: Are Multiracial Children at Risk? *American journal of Orthopsychiatry*, 70(4), 433-444.
- Dion, K. L., & Earn, B. M. (1975). The phenomenology of being a target of prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 944-950.
- Edwards, L. M. & Teramoto Pedrotti, J. (2004). Utilizing the strengths of our cultures. *Women & Therapy*, 27(1-2), 33-43. DOI: 10.1300/J015v27n01_03
- Elderling, L. (1996). Multiculturalism and multicultural education in an international perspective. *Anthropology & Education Quarterly*, 27(3), 315-330. DOI: 10.1525/aeq.1996.27.3.04x0352n
- Elderling, L. (1997). Ethnic minority students in the Netherlands from a cultural-ecological perspective. *Anthropology & Education Quarterly*, 28(3), 330-350. DOI: 10.1525/aeq.1997.28.3.330
- Field, A. (2013). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. 4rd edition. London: Sage.
- Field, L. D. (1996). Piecing together the puzzle: Self-concept and group identity in biracial Black/White youth. In M. P. P. Root (Ed.), *The multiracial experience: Racial borders as the new frontier* (pp. 211–226). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Figueiredo, J. M. (2014). Explaining the 'immigration advantage' and the 'biculturalism paradox': An application of the theory of demoralization. *International Journal of Social Psychiatry*, 60(2), 175-177. DOI: 10.1177/0020764013477018
- Gonzales, N. A., Germàn, M., Kim, S. Y., George, P., Fabrett, F. C., Millsap, R. & Dumka, L. E. (2008). Mexican American adolescents' cultural orientation, externalising behaviour and academic engagement: The role of traditional cultural values. *American Journal of Community Psychology*, 41 (1-2), 151-164. DOI: 10.1007/s10464-007-9152-x
- Jennissen, R. P. W. (2009). Criminaliteit, leeftijd en etniciteit: Over de afwijkende leeftijdspecifieke criminaliteitscijfers van in Nederland verblijvende Antillianen en Marokkanen. Verkregen van: <http://wodc.nl/onderzoeksdatabase/de-afwijkende-leeftijdsspecifieke-criminaliteitscijfers-onder-marokkanen-en-antillianen.aspx>
- Koomen, W., & Frankel, E. G. (1992). Effects of experienced discrimination and different forms of relative deprivation among Surinamese, a Dutch ethnic minority group. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 2, 63-71.

- LaFromboise, T., Coleman, H. L. K. & Gerton, J. (1993). Psychological impact of biculturalism: evidence and theory. *Psychological Bulletin*, 114(3), 395-412.
- Lee, R. M (2005). Resilience Against Discrimination: Ethnic Identity and Other-Group Orientation as Protective Factors for Korean Americans. *Journal of Counseling Psychology*, 52(1), 36–44. DOI: 10.1037/0022-0167.52.1.36
- Milan, S., & Keiley, M. K. (2000). Biracial youth and families in therapy: Issues and interventions. *Journal of Marital and Family Therapy*, 26, 305–315.
- Major, B., & Sawyer, P.J. (2009). Attributions to discrimination: Antecedents and consequences. In T. Nelson, (Ed.), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* (pp. 89-110). New York: Guilford Press.
- Rumbaut, R. G. (1995). The crucible within: Ethnic identity, self-esteem, and segmented assimilation among children of immigrants. *International Migration Review*, 28, 795-820.
- Pascoe, E. A. & Smart Richman, L. (2009). Perceived discrimination and health: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 135(4), 531-554. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/a0016059>
- Persbericht CBS (19 november 2014). CBS: Integratie verloopt moeizaam. Verkregen op 17 december 2014 via <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2014/2014-069-pb.htm>
- Sanchez, J. I., & Fernandez, D. M. (1993). Acculturative stress among Hispanics: A bidimensional model of ethnic identification. *Journal of Applied Social Psychology*, 23, 654-668.
- Shih, M. & Sanchez, D. T. (2005). Perspectives and Research on the Positive and Negative Implications of Having Multiple Racial Identities. *Psychological Bulletin*, 131(4), 569-591. DOI: 10.1037/0033-2909.131.4.569
- Smokowski, P. R. & Bacallao, M. L. (2007). Acculturation, Internalizing Mental Health Symptoms and Self-Esteem: Cultural Experiences of Latino Adolescents in North Carolina. *Child Psychiatry Human Development*, 37, 273–292.
- Stephan, C. W., & Stephan, W. G. (1989). After intermarriage: Ethnic identity among mixed-heritage Japanese American and Hispanics. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 507–519
- Stevens, G. W., Pels, T., Bengi-Arslan, L., Verhulst, F. C., Vollebergh, W. A., & Crijnen, A. A. (2003). Parent, teacher and self-reported problem behavior in the Netherlands. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 38(10), 576-585.

- Stevens, G. W. J. M., Pels, T. V., Vollebergh, W. A. & Crijnen, A. A. (2004). Patterns of psychological acculturation in adult and adolescent Moroccan immigrants living in the Netherlands. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35, 689-704.
DOI:10.1177/0022022104270111
- Stevens, G. W., Vollebergh, W. A., Pels, T. V., & Crijnen, A. A. (2005). Predicting internalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 40(12), 1003-1011.
- Stevens, G. W. J. M., Vollebergh, W. A., Pels, T. V. & Crijnen, A. A. (2005). Predicting externalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 40, 571-579. DOI: 10.1007/s00127-005-0926-x
- Stevens, G. W. J. M., Vollebergh, W. A., Pels, T. V. & Crijnen, A. A. (2007). Problem behavior and acculturation in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands effects of gender and parent-child conflict. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38, 310- 317.
DOI:10.1177/0022022107300277
- Stevens, G. W. J. M. & Vollebergh, W. A. M. (2008). Mental health in migrant children. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 49, 276-294. doi:10.1111/j.1469-610.2007.01848.x
- Tadmor, C.T. & Tetlock, P.E.(2006). Biculturalism: A model of the effects of second-culture exposure on acculturation and integrative complexity. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37(2), 173-190. DOI: 10.1177/0022022105284495
- Tadmor, C.T., Tetlock, P.E. & Peng, K. (2009). Acculturation strategies and integrative complexity the cognitive implications of biculturalism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 40(1), 105-139. DOI: 10.1177/0022022108326279
- Tropp, L. R., Erkut, S., Coll, C. G., Alarcon, O., & García, H. A. V. (1999). Psychological acculturation: Development of a new measure for Puerto Ricans on the US mainland. *Educational and Psychological Measurement*, 59(2), 351-367.
- Verkuyen, M.(1998). Perceived discrimination and self-esteem among ethnic minority adolescents. *The Journal of Social Psychology*, 138(4), 479-493.

Williams Fernandes, R. M. (2011). When gray matters more than Black or White: The schooling experiences of Black-White biracial students. *Education and Urban Society*, 45(2), 175-207.
DOI: 10.1177/0013124511406917